

Informacija o optimizaciji i racionalizaciji informatičkih resursa organa državne uprave i državnih organa

Ministarstvo javne uprave kao organ državne uprave nadležan za razvoj informacionog društva i elektronske uprave, nadležno je za izradu i kreiranje propisa koju su osnov za razvoj digitalne transformacije i informacione bezbjednosti, a to su: Zakon o elektronskoj upravi („Službeni list CG“, broj 72/19), Zakon o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu („Službeni list CG“, br. 31/17 i 72/19), Zakon o elektronskom dokumentu („Službeni list CG“, br. 5/08 i 40/11), Zakon o informacionoj bezbjednosti („Službeni list CG“, br. 14/10, 40/16 i 67/21).

Isto tako, ministarstvo je, između ostalog, nadležno za: davanje mišljenja na svu ostalu zakonsku regulativu, sa aspekta navedenih propisa; davanje saglasnosti na idejno rješenje, kao i na projektnu dokumentaciju za uspostavljanja, odnosno unapređenje informacionih sistema organa državne uprave; upravljanje informaciono-komunikacionom mrežom organa i jedinstvenim informacionim sistemom; dodjeljivanje jedinstvenih licenci za računarske programe; upravljanje portalom Vlade Crne Gore gov.me i Portalom otvorenih podataka; pružanje elektronskih usluga povjerenja organima državne uprave i vođenje postupka ocjenjivanja potencijalnih davalaca elektronskih usluga povjerenja u skladu sa zakonskom regulativom i međunarodnim standardima.

I Zakonski okvir

Donošenjem novog Zakona o elektronskoj upravi (krajem 2019. godine), sa posebnim akcentom na jedinstveni informacioni sistem organa, težilo se kreiranju ambijenta u kojem će državna administracija biti servis građana i privrede, a najbolji način za eliminisanje administrativnih barijera jeste upravo data mogućnost da građani i privredni subjekti komuniciraju sa državnom administracijom u bilo koje vrijeme i sa bilo kojeg mjesta.

Izmjenama i dopunama Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu iz 2019. godine, težilo se dodatnom usklađivanju sa Regulativom Evropskog parlamenta i savjeta (EU) broj 910/2014 o elektronskoj identifikaciji i uslugama povjerenja u elektronske transakcije na unutrašnjem tržištu (eIDAS), čijim implementiranjem se dodatno povećava povjerenje u elektronske transakcije, kao i elektronsko poslovanje, koji su ključni za razvoj informacionog društva koji je praćen modernim tehnologijama.

Takođe, u cilju unapređenja pravnog okvira u vezi masovnije upotrebe elektronskog dokumenta i prevazilaženju barijera za pružanje otpora od strane institucija za njegovo prihvatanje, kao i u cilju naprednije elektronske komunikacije na svim nivoima, Ministarstvo javne uprave je u procesu dobijanja mišljenja relevantnih institucija i kandidovanja predloga novog Zakona o elektronskom dokumentu Vladi Crne Gore.

Ne manje važna uloga je nadležnost Ministarstva koja se odnosi na davanje mišljenja na svu ostalu zakonsku regulativu, sa aspekta navedenih propisa, u cilju potpune harmonizacije propisa i prevazilaženja administrativnih barijera za uspješnu digitalnu transformaciju.

II Davanje saglasnosti za uspostavljanje i unapređenje informacionih sistema organa državne uprave

Shodno Zakonu o elektronskoj upravi, propisana je dužnost svih organa državne uprave da prije uspostavljanja, odnosno unapređenja informacionog sistema kojim upravlja pribave saglasnost Ministarstva javne uprave na idejno rješenje, kao i na projektnu dokumentaciju za taj informacioni sistem. Davanje saglasnosti od strane ovog ministarstva je preduslov za odobrenje u dijelu finansijskih sredstava koje u konačnom daje Ministarstvo finansija.

U cilju stručnog postupanja po zahtjevima institucija, Ministarstvo je oformilo *Tim za ocjenu ispunjenosti uslova za dobijanje saglasnosti*. U postupku ocjenjivanja, posebna pažnja se poklanja ocjeni strukture informacionog sistema, specifikaciji potrebnih resursa, ulozi sistema, kao i drugim bitnim pitanjima, kako bi se kroz racionalizaciju resursa kojima Ministarstvo javne uprave upravlja, doprinijelo uštedi budžeta na državnom nivou i ostvarili benefiti kroz korišćenje tog sistema. Od stupanja na snagu novog Zakona o elektronskoj upravi u januaru 2020. godine, čija primjena je počela u junu iste godine, ovo ministarstvo dalo je šest saglasnosti organima državne uprave.

III Informaciono-komunikaciona mreža organa i jedinstveni informacioni sistem organa

Nadležnost Ministarstva javne uprave, prepoznata u Zakonu elektronskoj upravi, ogleda se i u upravljanju informaciono-komunikacionom mrežom organa, kao i jedinstvenim informacionim sistemom.

U Data centru Ministarstva hostovani su načelno svi ključni servisi kojima pristupaju korisnici mreže organa (mail server Vlade, aktivni direktorijum Vlade), kao i važni informacioni sistemi (sistem za elektronsko upravljanje dokumentima - eDMS, Portal Vlade, Portal eUprave, Elektronske sjednice Vlade, JISERP – jedinstveni informacioni sistem za razmjenu podataka i dr.).

U prethodnom periodu je znatno unaprijeđena infrastruktura, prije svega, nabavkom softvera za virtuelizacionu platformu kao i potrebne hardverske opreme. Migracijom ključnih državnih dijeljenih sistema stvoreni su preduslovi za kvalitetno iskorišćenje modernih informacionih tehnologija kroz virtuelizacione platforme, što je u potpunosti obezbijedilo mogućnost državnim organima da prilikom kreiranja informacionih sistema i registara koriste infrastrukturu data centra Ministarstva javne uprave, bez ikakvih troškova u smislu kupovine hardvera. Na taj način su ostvarene brojne uštede novčanih sredstava na državnom nivou.

Uzimajući u obzir i činjenicu da su tako redukovani i troškovi koji se odnose na održavanje opreme, a koji nijesu mali i nerijetko se kreću u iznosu od 10-15% na godišnjem nivou od vrijednosti same opreme.

Na ovaj način ostvarena je ušteda u iznosu većem od 500.000 € samo na nabavku hardvera do kraja 2021. godine.

Stepen informacione bezbjednosti, u smislu neovlašćenog pristupa podacima, sajber napada i dostupnosti servisa, je značajno veći, jer je oprema smještena u data centru Ministarstva zaštićena bezbjednosnim sistemima i alatima koji se unaprjeđuju u kontinuitetu, a koje državni

organi nijesu u mogućnosti nabaviti pojedinačno. Uz to, uštede se ostvaruju i na nivou tehničkih sistema zaštite i opremanja malih serverskih prostorija u svakoj instituciji posebno.

U nadležnosti Ministarstva je i upravljanje i monitoring mreže organa državne uprave, kao i obezbjeđivanje najvećeg mogućeg nivoa bezbjednosti. S tim u vezi, u prethodnom periodu je izvršena nabavka internet firewall uređaja, čija je glavna funkcionalnost da kroz polise vrši nadgledanje HTTPS saobraćaja, koji čini 85% ukupnog saobraćaja i onemogućiti izvršavanje sajber napada i zlonamjernih softvera. Takođe, izvršena je i nabavka specijalizovanih alata za monitoring aktivne mrežne opreme i serverske infrastrukture, na nivou mreže državnih organa i Vladinog cloud sistema.

U prethodnom periodu posebna pažnja je posvećena modernizaciji i opremanju hardverom Data centra i Disaster Recovery lokacije u Bijelom Polju.

U tom smislu, izvršeni su neophodni procesi u cilju povećanja stepena informacione bezbjednosti na lokaciji Data centra u Podgorici, u smislu neovlašćenog pristupa podacima, sajber napada i dostupnosti servisa kroz nabavku i implementaciju infrastrukturne opreme i to redundantnih bezbjednosnih firewall uređaja, neophodnih za kontrolu saobraćaja na mreži državnih organa i aktivne mrežne opreme koja treba obezbijediti punu redundantnost na core sistemu mreže državnih organa i na taj način omogućiti pouzdaniji rad sistema, a samim tim i punu dostupnost u radu državnih organa. Realizacijom ove aktivnosti dodatno se ojačao kvalitet i brzina prenosa podataka u mreži državnih organa, kao i bezbjednost podataka.

Shodno Zakonu o elektronskoj upravi, obaveza Ministarstva je i implementacija sistema Disaster Recovery servisa. Navedena aktivnost je uspješno realizovana, a projekat je obuhvatao hardversko opremanje Disaster recovery lokacije u Bijelom Polju na kojoj je bilo potrebno omogućiti da se ključni Vladini servisi i sistemi mogu oporaviti u slučajevima elementarnih nepogoda, za potrebe rezervnih kopija informacionih sistema i podataka. Na taj način su stvoreni uslovi da i drugi državni organi koriste ovu lokaciju za svoje kritične informacione sisteme koji su hostovani na Vladinoj cloud platformi. Bitno je naglasiti da korisnici Vladinog cloud sistema nemaju potrebu za nabavkom opreme za DR lokaciju, već su isti po automatizmu korisnici DR servisa i samim tim je obezbijeđen kontinuitet rada informacionih sistema u slučaju nepogoda. Organi državne uprave i državni organi čiji su informacioni sistemi autonomni u odnosu na Vladinu cloud platformu, imaju mogućnost da smjeste svoju opremu na disaster recovery lokaciju i budući da se broj državnih organa koji koriste takvu uslugu povećava, Ministarstvo je obezbijedilo i linkove većeg kapaciteta za te svrhe.

IV Dodjeljivanje jedinstvenih licenci

Takođe, nadležnost Ministarstva javne uprave, prepoznata u Zakonu elektronskoj upravi, ogleda se i u dodjeljivanju jedinstvenih licenci za računarske programe organima državne uprave.

Strateško opredjeljenje da se koristi legalan softver u javnom sektoru potvrđuje se kroz partnerstvo sa kompanijom Microsoft, koje je započeto u septembru 2005. godine potpisivanjem Ugovora o legalizaciji Microsoft softvera za potrebe državnih organa i Ugovora

o strateškom partnerstvu. Vlada Crne Gore je od 2005. godine do danas otkupila prava na korišćenje značajnog broja klijentskih i serverskih licenci i time stekla mogućnost upotrebe najnovijih verzija Microsoft-ovih proizvoda. Osim što korišćenje legalnih softvera u javnom sektoru govori o posvećenosti Vlade u zaštiti prava intelektualne svojine sa jedne strane, sa druge strane značajno doprinosi podizanju nivoa informacione bezbjednosti u javnom sektoru, budući da su novije verzije proizvoda, sa aspekta bezbjednosti, uvijek naprednije od prethodnih.

Microsoft Enterprise Agreement (EA) je program po kojem se omogućava nabavka velikog broja licenci za vlade država, pod znatno povoljnijim uslovima od pojedinačne kupovine licenci za računare i serverske uređaje.

Od 2005. godine do danas, Vlada Crne Gore je kroz program Enterprise Agreement otkupila prava na korišćenje značajnog broja klijentskih i serverskih licenci, čime je obezbijedena upotreba najnovijih verzija Microsoft-ovih proizvoda u državnim institucijama. Zaključeno je ukupno šest trogodišnjih ugovora o isporuci licenci (2006-2008, 2009-2011, 2012-2014, 2015-2017, 2018-2020, 2022-2024) i jedan jednogodišnji ugovor u 2021. godini. Ministarstvo uredno vodi evidenciju o korisnicima ovih prava.

Sa druge strane, Ministarstvo je uložilo velike napore da obuhvati sve potrebe institucija i po prvi put objedini nabavku Oracle tehničkih licenci, razvojnih alata i obezbijedi 24/7 tehničku podršku od strane Oracle profesionalaca za državne institucije koje svoje informacione sisteme zasnivaju na ovoj tehnologiji.

Objedinjenom javnom nabavkom Microsoft i Oracle licenci izvršena je racionalizacija utroška novčanih sredstava na nivou državnih institucija za oko 40% u odnosu na ukupan iznos koji bi država morala da opredjeljuje kada bi institucije nastavile da pojedinačno vrše nabavku za svoje potrebe. Opsežnom analizom koju je Ministarstvo prethodno sprovelo, izvršena je i racionalizacija u broju potrebnih Microsoft licenci, što je omogućilo dodatnu uštedu u budžetu.

Uz racionalizaciju novčanih sredstava, ključni benefiti u objedinjenoj nabavci licenci se odnose na obezbjeđivanje nadogradnji postojećeg softvera na najnovije verzije, čime se značajno doprinosi podizanju nivoa informacione bezbjednosti u javnom sektoru, budući da su novije verzije proizvoda, sa aspekta bezbjednosti, uvijek naprednije od prethodnih. Uz to, omogućava se centralizovano upravljanje i kontrola potrošnje Microsoft i Oracle licenci na nivou državnih institucija.

V Portal Vlade Crne Gore i Portal otvorenih podataka

Novi portal Vlade Crne Gore gov.me razvijen je u skladu sa najboljim praksama vodećih digitalnih platformi vladinih institucija u svijetu (Velika Britanija, EU i dr.) i ispunjava najsofisticiranije zahtjeve ePristupačnosti (prilagođen slabovidim osobama).

U julu 2021. godine implemetirana je I faza gov.me portala koja je obuhvatila sajtove Vlade Crne Gore, Predsjednika Vlade, Potpredsjednika Vlade i sajtove ministarstava. U toku je II faza implementacije portal gov.me u okviru koje će još 36 sajtova uprava/zavoda/sekretarijata, biti migrirano na novu tehničku platformu. Prelaskom na novu platformu pomenuti organi uprave dobiće nove korisnički orjentisane i pristupačne sajtove.

Ovako kompletiran web portal Vlade obuhvatiće internet prezentacije Vlade Crne Gore, Predsjednika Vlade, Potpredsjednika Vlade za spoljnu politiku, evropske integracije i regionalnu saradnju, Potpredsjednika Vlade za ekonomski sistem, Potpredsjednika Vlade za politički sistem i unutrašnju politiku, Potpredsjednika Vlade za regionalni razvoj, Generalnog sekretarijata Vlade, ministarstava, organa uprave u sastavu ministarstava, kao i samostalnih organa uprave.

Portal otvorenih podataka, kojim upravlja Ministarstvo javne uprave, Vlada Crne Gore prepoznala je kroz nekoliko strateških dokumenta, koji su ključni za proces digitalne transformacije društva i reforme javne uprave kao jednog od tri stuba pregovora sa EU.

Portal otvorenih podataka (data.gov.me) uspostavljen je u cilju efikasnijeg ostvarivanja prava na slobodan pristup informacijama, a cilj je ojačati proaktivno objavljivanje podataka u organima vlasti, uključujući objavljivanje evidencija u mašinski čitljivom formatu (eng. Open Data), uz istovremeno poboljšanje kvaliteta u reaktivnoj transparentnosti gdje organi na zahtjev objavljuju informacije od javnog značaja.

Portal otvorenih podataka www.data.gov.me, trenutno sadrži 197 skupova podataka u 15 oblasti objavljenih od strane 15 institucija. Broj preuzetih podataka zaključno sa 01.07.2022. godine je 217120. Na osnovu analize funkcionalnosti portala, sprovedene u II i III kvartalu 2021. godine, urađen je njegov redizajn i podignut je nivo bezbjednosti u pristupu objavljenim podacima. Nove funkcionalnosti uključuju unaprijeđen poziv API servisa, usklađivanje portala sa smjernicama web pristupačnosti, doradu modula za prikaz repozitorijuma objavljenih podataka, poboljšanu statistiku posjeta, download-ova setova, itd. U toku je unapređenje portala otvorenih podataka u vidu uvođenja high value data setova (skupova podataka povezanih sa važnim koristima za društvo i privredu kada se ponovo koriste) i dinamičkih data setova (tj. setova u realnom vremenu).

VI Pružanje elektronskih povjerenja organima državne uprave i vođenje postupka ocjenjivanja potencijalnih davalaca elektronskih usluga povjerenja

Shodno nadležnostima Ministarstva javne uprave, koje proizilaze iz Zakona o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu, a odnose se na pružanje elektronskih usluga povjerenja organima državne uprave, a u cilju digitalne transformacije, elektronske međuresorne komunikacije, kao i komunikacije javne uprave sa građanima i privredom, planirano je uspostavljanje novog Certifikacionog tijela u Ministarstvu, koje će organima državne uprave, pored postojeće usluge, omogućiti nove elektronske usluge povjerenja, kao što su: kvalifikovani elektronski potpis i kvalifikovani elektronski pečat, elektronski vremenski pečat, usluga preporučene elektronske dostave i druge. Uspostavljanje ovog tijela je veoma važno i za privredu i građane, u smislu jačanja povjerenja, jer se na taj način omogućava identifikacija i autentifikacija, kao i elektronska dostava organima i građanima. U ovom momentu, Ministarstvo organima državne uprave, kao elektronsku uslugu povjerenja, izdaje sertifikat za napredni elektronski potpis.

Elektronska identifikacija je postupak korišćenja identifikacionih podataka u elektronskom obliku, koji na jedinstven način predstavljaju fizičko lice, pravno lice ili organ državne uprave. Elektronske usluge povjerenja koje ispunjavaju posebne uslove propisane Zakonom o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu predstavljaju kvalifikovane usluge povjerenja.

Isto tako, shodno Zakonu o elektronskoj identifikaciji i elektronskom potpisu, Ministarstvo uređuje oblast elektronske identifikacije i elektronskih usluga povjerenja u Crnoj Gori, na način što se ovim zakonom uređuju uslovi za korišćenje elektronskog potpisa, elektronskog vremenskog pečata i usluge elektronske preporučene dostave u pravnom prometu, upravnim, sudskim i drugim postupcima i certifikovanje za autentifikaciju internet stranice, drugih elektronskih usluga povjerenja, kao i sistem elektronske identifikacije i uslovi za priznavanje sredstava elektronske identifikacije drugih država.

S tim u vezi, Ministarstvo javne uprave ocjenjuje i vodi postupak upisa u Registar sistema elektronske identifikacije, Evidenciju davalaca elektronskih usluga povjerenja, Registar kvalifikovanih davalaca elektronskih usluga povjerenja i Listu kvalifikovanih sredstava za izradu elektronskog potpisa, odnosno pečata, koji su elektronski potpisani i javno objavljeni na internet stranici Ministarstva.

Ocjenjivanje ispunjenosti uslova za vršenje elektronskih usluga povjerenja podrazumijeva provjeru ispunjenosti uslova koji su bliže propisani podzakonskim aktima, u zavisnosti od prijavljene elektronske usluge povjerenja koju davalac elektronskih usluga povjerenja želi da pruža.

Ministarstvo javne uprave obrazovan je poseban tim službenika koji vrši analizu dostavljenih zahtjeva, upoznavanje i ispitivanje dostavljene dokumentacije, neposredan uvid u sistem koji se ocjenjuje a sve sa aspekta poštovanja uslova propisanih zakonom i pratećim podzakonskim aktima te standardima koji se tiču elektronskih usluga povjerenja, elektronske identifikacije, informacione bezbjednosti, kvaliteta i sl.

Ovaj postupak zahtijeva izuzetno stručno znanje u ovoj oblasti, te se u EU ovaj postupak povjerava tijelima koja su od strane akreditacionog tijela certifikovana za ovaj posao. Radi se o veoma važnom procesu ocjenjivanja koji daje doprinos daljem razvoju elektronske identifikacije i elektronskih usluga povjerenja, kao oblasti od posebne važnosti za kreiranje procesa digitalizacije i razvoja elektronske uprave koji u konačnom ima za cilj stvaranje nove vrijednosti za građane, privredu i organe državne uprave. Sprovedenjem postupka ocjenjivanja stvara se respektivno tržište za razvoj elektronskih usluga povjerenja i elektronske identifikacije u Crnoj Gori.

Takođe, Ministarstvo vodi i javno objavljuje Javnu listu elektronskih usluga povjerenja, u formatu pogodnom za automatsku obradu podataka, u skladu sa tehničkim uslovima i praksom za liste elektronskih usluga povjerenja na nivou Evropske unije. Na taj način se trećim stranama obezbjeđuje pouzdana informacija o statusu davalaca elektronskih usluga povjerenja i njihovih usluga. Ova lista je kreirana u skladu sa važećim tehničkim standardom ETSI TS 119 612 i u međunarodnoj praksi je poznata pod imenom Trust lista. Javna lista elektronskih usluga povjerenja (Trust lista Crne Gore) kao i podaci o certifikatu kojim se lista potpisuje, dostupni su na internet stranici Ministarstva.